

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ НАН УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Збірник наукових праць

Том 5

СУМИ
ВВП “Мрія-1” ЛТД
2002

УДК 336.71(477)
ББК 65.9(4 укр)262.1
П78

Рекомендовано до друку вченою радою Української академії банківської справи, протокол № 4 від 23 грудня 2001 р.

Редакційна колегія збірника: д.е.н., професор А.О. Єпіфанов
(головний редактор);
д.е.н., професор В.І. Міщенко
(заступник головного редактора);
д.е.н., професор С.М. Козьменко;
д.е.н., професор Л.В. Кривенко;
д.е.н., професор В.П. Москаленко;
д.е.н., професор С.В. Науменкова;
д.е.н., професор І.В. Сало;
д.е.н., професор С.П. Ярошенко;
к.е.н., доцент І.О. Школьник
(відповідальний секретар)

**Проблеми і перспективи розвитку банківської
П78 системи України: Збірник наукових праць. Т. 5. –**
Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, 2002. – 288 с.
ISBN 966-566-186-8

Збірник містить статті, які висвітлюють актуальні проблеми розвитку банківської та фінансової систем України. Основні моменти розробок провідних вітчизняних науковців присвячені питанням розвитку системи міжбанківських розрахунків, формування та використання в банківській системі фінансових ресурсів, реформування системи міжбюджетних відносин в Україні тощо. Розглянуто також методологічні, організаційні та нормативно-правові аспекти функціонування національної банківської системи на сучасному етапі.

Збірник розрахований на фахівців банківської та фінансової систем, керівників та спеціалістів підприємств усіх форм власності, науковців та студентів навчальних закладів.

УДК 336.71(477)
ББК 65.9(4 укр)262.1

ISBN 966-566-186-8

© Українська академія банківської справи, 2002

Шаперенков А.В. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	161
Федосік І.М. ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	165
Каднічанська В.М. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	168
Марченко Д.М., Яровенко Г.М. КОНТУРИ НАСТУПНОГО ЕТАПУ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКУ	171
Хомутенко Л.І. СВІТОВИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ.....	176
Глазун О.И. ФИНАНСОВОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ КАК ОСНОВА МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ	180
Грисюк О.В. ФОРМУВАННЯ КЛІЄНТСЬКОЇ БАЗИ БАНКІВ ЗА РАХУНОК РОЗШИРЕННЯ СПЕКТРА ПОСЛУГ	186
Кучма Є.В. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ	190
Люта О.В., Гуркіна О.В. ОСНОВНІ ПІДСУМКИ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	195
Чижов Л.П., Павлова В.В. ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	198
Шульга Н.П. ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ БЮДЖЕТУВАННЯ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	201
Пластун В.Л. ПРОБЛЕМНІ ЛАНКИ КРЕДИТНОГО МОНІТОРИНГУ	204
Лощина Л.В., Ушакова И.А. О СОСТОЯНИИ СТРАХОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ.....	210
Школьник І.О. БАНКРУТСТВО ЯК НАСЛІДОК РИНКОВИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ.....	217
Андреев А.В. ОСОБЕННОСТИ ОЦЕНКИ ЛИКВИДАЦИОННОЙ СТОИМОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ.....	220
Вожжов А.П. МЕХАНИЗМ ТРАНСФОРМАЦИИ РЕСУРСОВ ДО ВОСТРЕБОВАНИЯ	224
Сич Є.М., Ільчук В.П. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІ СИСТЕМИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ ВИРОБНИЦТВА	229

тощо). В даному випадку середня вартість фондів визначається як відношення загальних процентних витрат до обсягу чистих фондів, по яких сплачується відсоткова ставка та які можуть бути інвестовані у активні операції.

Третя модифікація – середня вартість фондів із коливаючою процентною ставкою передбачає визначення ціни як співвідношення загальних процентних витрат до середніх залишків усіх зобов'язань та капіталу за виключенням обов'язкових резервів та фондів, вартість яких не залежить від коливань відсоткової ставки.

Функціонування банку в ринкових умовах передбачає використання прогресивних методів трансфертного ціноутворення. Одним із таких методів є метод маржинальної (ринкової) вартості. Цей метод ґрунтується на тому, що як орієнтир при встановленні трансфертної ціни вибирається ставка, за якою банки можуть купувати (продавати) ресурси на відкритому ринку. Таким чином, трансфертна ціна ресурсів прив'язана до ціни на ринку і може тлумачитися як вартість найкращого альтернативно можливого використання фондів, за умови неспроможності банку залучати ресурси безпосередньо від клієнтів.

Як трансфертну ціну в зарубіжних банках використовують ставку по 90-денних депозитних сертифікатах, по федеральних фондах, єврокредитах, євродоларах, 90-денних казначейських облігаціях, а також базисну ставку ("прайм-рейт"). Деякі із банків трансфертну ціну встановлюють у вигляді постійного спреда у порівнянні із базисною ставкою, визначеною вищим менеджментом банку.

Переваги маржинального методу полягають у об'єктивності інформації, яка надається керівництву банку щодо результативності роботи окремих профіт-центрів та прийняття ним відповідних управлінських рішень. Використання зазначеного методу у вітчизняних банках надасть можливість значно підвищити ефективність їх діяльності та посилити конкурентну позицію на ринку банківських послуг.

ПРОБЛЕМНІ ЛАНКИ КРЕДИТНОГО МОНІТОРИНГУ

В.Л. Пластун, Українська академія банківської справи

Ефективність кредитування, як основного виду діяльності комерційних банків, визначається мірою адекватності вихідних теоретичних та практичних положень, на яких базуються кредитні відносини комерційних банків із позичальниками, фактичними відносинами між банками та їхніми клієнтами через здійснення позичкових операцій.

Аналіз діяльності системи комерційних банків свідчить, що стрімке погіршення фінансового стану багатьох банків за останні роки

спричинено збитками у кредитній діяльності. Ці збитки зумовлюються невчасною сплатою відсотків за надані кредити, неповерненням самих боргів, а часто й залученням занадто дорогих кредитних ресурсів та нерентабельним їх розміщенням. Продовжує зростати питома вага прострочених кредитів, практика багаторазової їх пролонгації, затримка повернення позик клієнтами банку, що свідчить про недосконалість існуючих систем та методик здійснення кредитного моніторингу.

Це створює суттєві перешкоди на шляху використання накопиченого в світі досвіду досягнення економічного зростання за допомогою саме фінансово-кредитних важелів управління економікою, особливо актуалізує необхідність теоретичного та практичного дослідження проблем кредитної діяльності комерційних банків та особливостей їхніх структурних відносин із позичальниками.

Вважається, що підписання кредитного договору повинно цілком гарантувати те, що позика буде повернена повністю та у визначений строк. Але це не завжди буває так, оскільки позичальник не несе відповідальності тою мірою, як це передбачено договором. Найчастіше банк іде на поступки: подовжує термін користування позикою, змінює відсоткову ставку, приймає додаткове забезпечення тощо.

Сучасна література подає достатню кількість хибних кроків як з боку кредитної установи, так і з боку позичальника. Зокрема для підприємств-позичальників важливими чинниками є:

- якість керування;
- недостатня початкова капіталізація;
- високий ступінь фінансової й операційної залежності;
- швидке зростання обсягів продаж;
- сильна конкуренція;
- економічний спад.

Серед найбільш типових помилок у кредитній політиці банку та організації кредитування можна назвати:

- кредитування інсайдерів та самокредитування;
- прагнення заробити прибуток будь-якою ціною;
- порушення принципів кредитування;
- брак повної або найсвіжішої інформації;
- безтурботне та недбале ставлення до кредитної діяльності;
- брак нагляду;
- недостатню компетентність кредитного працівника;
- неправильний відбір ризиків;
- кредитування в занадто великих сумах;
- конкуренцію тощо.

Звісно, банку набагато легше виправити ті недоліки, які залежать саме від його діяльності, тобто декларування тих чи інших принципів та норм у внутрібанківських положеннях “Про кредитування” та “Про кредитну політику”, а також вибір більш зваженої стратегії подальшого розвитку. З цих міркувань, а також пам’ятаючи про специфіку функціонування кожного банку, перейдемо до розгляду більш непередбачуваної діяльності окремих підприємств-позичальників. Саме ця ділянка викликає найбільше занепокоєння.

У процесі контролю за кредитними операціями особливу увагу банк повинен приділяти таким проблемам: дотримання цільової спрямованості позик, оптимізація сфер вкладення кредитних ресурсів, контроль за збереженням об’єкта застави, отримання додаткових гарантій щодо забезпечення погашення кредитів, поліпшення окремих компонентів і системи організації кредитного процесу в цілому та ін.

Метою перевірки цільового використання позики є підтвердження напрямків руху кредитних коштів з позичкового рахунку. Як правило, при укладанні кредитного договору обговорюється мета використання коштів. Для відповідного підтвердження можуть використовуватися різні фінансові документи (платіжні доручення, акредитиви, рахунки-фактури, митні декларації тощо), укладені договори з господарської діяльності, бізнес-плани, техніко-економічні обґрунтування. Всі ці документи обов’язково додаються до кредитної справи і зберігаються протягом всього періоду дії кредитного договору.

Контроль за збереженням об’єкта застави є невід’ємною складовою процесу моніторингу позик. Такий контроль має за мету:

- нагляд за виконанням заставодавцем умов договору;
- своєчасно отримувати достовірну інформацію про склад і вартість реально наявних предметів застави;
- стежити за ринковою кон’юнктурою з метою можливого продажу предметів застави.

Якщо предмет застави перебуває у володінні заставодавця, то в договорі слід передбачити пункт про характер і періодичність відомостей, що надаються заставодавцем банкові (дані про фактичний обсяг і вартість заставлених цінностей у розрізі окремих видів або груп цінностей). На підставі цих відомостей банк отримає можливість перевіряти забезпечення виданого кредиту, порівнюючи вартість фактично наявної застави (за мінусом маржі) із сумою кредиту [3].

Оцінка фінансового стану позичальника базується на положенні НБУ “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” від 6 лип-

ня 2000 р., № 279. Звичайно, воно носить рекомендаційний характер, але саме його банки покладають в основу своїх власних методик.

Таким чином, більшість банків використовують застарілі методи аналізу. Але, при переході до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, можна сподіватись на використання більш надійних, перевірених роками зарубіжних методик оцінки фінансового стану та прогнозування банкрутства – таких, як Z-аналіз Альтмана, метод бальної оцінки А (A-score), метод “Дюпон” та інші. Зупинимось на останньому, бо він є найбільш типовим прикладом.

Метод “Дюпон” заснований на аналізі співвідношень, що дають змогу розрахувати коефіцієнт прибутковості акціонерного капіталу (*Return on Equity*, чи ROE):

$$ROE = \frac{NI}{CE}, \quad (1)$$

де *NI (Net Income)* – чистий прибуток;

CE (Common Equity) – акціонерний капітал підприємства.

Існує кілька версій методу, що відрізняються ступенем деталізації: двочленна, тричленна, п’ятичленна. Розглянемо саме п’ятичленну як найбільш репрезентативну.

$$ROE = \frac{NI}{CE} = \frac{NI}{EBT} \cdot \frac{EBT}{EBIT} \cdot \frac{EBIT}{NS} \cdot \frac{NS}{TA} \cdot \frac{TA}{CE}, \quad (2)$$

де *EBT (Earnings before Taxes)* – прибуток до сплати податків;

EBIT (Earnings before Interest and Taxes) – прибуток до сплати відсотків і податків;

NS (Net Sales) – чистий (без обліку ПДВ, податків з обороту і податків із продажів) обсяг реалізації;

TA (Total Assets) – сумарні активи підприємства.

Інакше можна записати:

$$ROE = TB \cdot IB \cdot OM \cdot AT \cdot LR,$$

де *TB (Tax Burden)* – норматив податкових відрахувань;

IB (Interest Burden) – коефіцієнт сплати відсотків за кредит;

OM (Operating Margin) – операційна рентабельність;

AT (Asset Turnover) – оборотність активів;

LR (Leverage Ratio) – коефіцієнт фінансового важеля.

Як приклад, розглянемо коефіцієнти методу “Дюпон” для умовної компанії за звітний та базовий роки (таблиця).

Таблиця

Розрахункові значення коефіцієнтів

Рік	TB	×	IB	×	OM	×	AT	×	LR	=	ROE
Звітний	0,70	×	0,50	×	0,12	×	0,80	×	3,00	=	0,10
Базовий	0,70	×	1,00	×	0,15	×	1,00	×	2,00	=	0,21

Аналіз даних наведеної таблиці свідчить, що в базовому році компанія не мала боргів чи, принаймні, не платила відсотків (показник $IB = 1$). Звітнього року компанія вирішила розширити операції за рахунок залучення кредиту (показник LR збільшився з 2 до 3). У ході розширення операцій довелося знизити відпускні ціни і/чи піти на збільшення витрат (показник OM зменшився з 0,15 до 0,12, а показник AT – з 1 до 0,8). Половина операційного прибутку була використана на сплату відсотків (показник $IB=0,5$). В результаті прибутковість акціонерного капіталу знизилася більш ніж удвічі.

Стосовно використання методу “Дюпон” в практиці вітчизняних комерційних банків, слід зазначити, що в науковій літературі виділяють три ключові проблеми:

1. Незрозуміло, наскільки велика описова сила показника сумарних активів: активи постійно переоцінюються; при цьому багато які з них просто не мають розумної історичної вартості (зокрема, активи, якими наділялися приватизовані підприємства, враховувалися за придуманими “цінами”).
2. “Чистий прибуток” у термінології Міністерства фінансів України – далеко не чистий, оскільки з нього сплачується певна сума реально понесених витрат (премії співробітникам, витрати на утримання соціальної сфери тощо).
3. В Україні не дотримується принцип сталості положень облікової політики, тобто, змінивши облікову політику, компанії не коригують звітність попередніх років відповідно до знову прийнятих положень, що може призвести до значних відхилень при аналізі за методом “Дюпон”.

Розглянуті вище методи оцінки фінансового стану відносяться до так званих коефіцієнтних методів. Вони достатньо поширені у використанні, тому коли з’являються нові розробки, що майже з ними не пов’язані, а до того ж дозволяють автоматизувати існуючі процеси, то їх цінність, зрозуміло, значно зростає.

Тому для удосконалення кредитного моніторингу треба звернутись до розробки автоматизованої системи оцінки платоспроможності позичальника (СОПП).

Основними вихідними даними для СОПП є:

1. Часовий ряд операцій з кредитування та дебетування розрахункового рахунку позичальника із зазначенням (по можливості) наступних параметрів:
  - куди чи звідки надійшли гроші;
  - за що чи на які цілі.
2. Часовий ряд розміру залишку на розрахунковому й іншому рахунках позичальника в банку.

Відзначимо, що більшість вихідних даних містяться в АБС банку і не вимагають ручного введення.

Для аналізу платоспроможності позичальника пропонується застосувати нейромережні алгоритми розпізнавання образів, сутність яких спрощено можна уявити так. Нейромережа – це сукупність “нейронів”, кожний з яких має вхід (числовий вектор) і вихід (у більшості випадків – одне число). Кожен нейрон має набір параметрів, значення яких впливають на обробку вхідних даних з метою обчислення вихідних даних.

Для навчання нейросистеми потрібно сформувати в кожній категорії позичальників як мінімум дві групи. В першій групі варто згрупувати підприємства, про які вже відомо, що вони банкрути чи перебувають у стані фінансової скрути. В другій групі – підприємства, про які безперечно можна сказати, що вони фінансово стабільні. Якщо є можливість провести більш детальне групування, кожному підприємству можна приписати значення, що визначає рівень його платоспроможності. Далі необхідно:

- вибрати придатну структуру нейромережі;
- уточнити склад вихідних даних (особливо евристичних, у тому числі перевірити можливість обійтися взагалі без них);
- вибрати формат представлення вихідних даних для введення в нейросистему.

Вирішивши перераховані питання, потрібно здійснити навчання нейросистеми. В результаті ми отримаємо “обізнану” нейромережу, здатну з певною точністю визначати платоспроможність позичальника.

Далі на вхід системи можна подавати дані про нових позичальників. Оскільки майже всі дані вже містяться в АБС, а спрацьовування нейросистем майже миттєве, то з деякою часткою спрощення можна говорити, що результат аналізу платоспроможності буде отриманий на екрані ПЕОМ кредитного інспектора майже відразу після введення назви, номеру рахунка або іншого параметра позичальника.

Найважливішою перевагою пропонованого методу є вірогідність основних вихідних даних, однак з алгоритмами – трохи складніше.

Справа в том, що нейросистема схожа на “чорну шухляду”: задачу вирішує, але не відомо як. Іншими словами, навіть якщо ми отримуємо правильні рішення на навчальній, а потім і на контрольній вибірках, то це ще не буде гарантією того, що нейросистема не помилиться надалі.

І все-таки, переваги цього методу перебивають його недоліки. Крім того, в процесі розробки й експлуатації СОПП можуть бути виявлені такі ознаки вихідних даних, що певним чином свідчатимуть про платоспроможність позичальника. У цьому випадку може виникнути експертна система оцінки платоспроможності, симбіоз якої з нейроалгоритмами підвищить вірогідність результатів [2].

Враховуючи викладене вище, можна говорити про те, що найбільшу загрозу для банків становлять неплатоспроможні підприємства та фірми, які отримують кредити, але не мають реальної можливості розрахуватись у строки, зазначені в кредитному договорі. Тому основною метою банку стає аналіз фінансового стану позичальників з використанням сучасних прогресивних методик, які суттєво б відрізнялись від коефіцієнтного аналізу.

Список літератури

1. Банковское дело: стратегическое руководство: Пер. с англ. / Под ред. С. Платонова, М. Хиггинса: Руководитель проекта У. Гулд. – М.: АО “Консалтбанкир”, 1998. – 432 с.
2. Екушов А. Нейроалгоритмы и состоятельность заемщика // Банковские технологии. – 1998. – № 3. – С. 71-73.
3. Кредитний ризик комерційного банку: Навчальний посібник / Ред. Вітлінський В.В. – К.: Знання, 2000. – 251 с.
4. Кредитування: теорія і практика: Навчальний посібник. – К.: Знання, КОО, 2000. – 215 с.

О СОСТОЯНИИ СТРАХОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ

Л.В. Лощина, к.э.н., Украинская академия банковского дела;

И.А. Ушакова, к.э.н.,

Харьковский государственный экономический университет

Началом формирования страхового рынка в Украине стали 90-е годы прошлого века. Для этого периода характерно создание первых частных страховых компаний. Тем самым в страховом деле произошел коренной перелом от монополии государственного страхования к конкурентной борьбе за потенциального страхователя.

Страховой рынок представляет собой специфическую сферу экономических отношений, где объектом купли-продажи выступает страховая защита, формируется спрос и предложение на нее. Объективная основа развития страхового рынка заключается в необходимости